

ഹരിവംശം – ഭവിഷ്യപർവം
നീലകണ്ഠവ്യാഖ്യാനസമേതം
അഥ ത്രയോവിംശതിതമോഽധ്യായഃ
പ്രാണായാമവർണനം

വൈശമ്പായന ഉവാച

പിതാമഹം പുരസ്കൃത്യ മേരുപൃഷ്ഠേ സമാഹിതാഃ
ജടാജിനധരാ വിപ്രാസ്തുക്കക്രോധാ ജിതേന്ദ്രിയാഃ 3-23-1

ദ്യുചര്യോ വ്രതചര്യോന്മേന്ത്യുചേ സപ്തദശേ വ്രതം
പ്രാണയജ്ഞം ഹവിര്യജ്ഞസംജ്ഞം ചിത്തജയാവഹം 1

പൂർവാധ്യായാന്തേ സർവേ തേവ്തേ ദിവിചരാ ഭവന്തി വ്രതചാരിണാ ഇ
ത്യുക്തം തത്ര മനോജയാഖ്യം വ്രതം | ഏകാദശേ പ്രോക്തമേവോത്തമാധികാ
രിണാം | മധ്യമാധമാനാം തു ചിത്തജയായാത്മവിവിദിഷോത്പാദനായ ച
ത്യുതീയാധ്യയേ സൂചിതം വ്രതദ്വയം പ്രാണരോധാഖ്യം ഹവിര്യജ്ഞാഖ്യം
ച തദിഹ ദ്വയമഭിധീയതേ തയോരാദ്യമപി യജ്ഞരുപകേണൈവ വിവക്ഷൻ
വൈശമ്പായന ഉവാച - പിതാമഹം പുരസ്കൃത്യേത്യാദി | ശ്ലോകത്രയോക്ത
വിശേഷണാഃ വ്രതഹിതേ രതാഃ ദിവി ബ്രഹ്മണി ചരാഃ സംചാരിണോ ഭവന്തീതി
പൂർവേണാന്വയഃ അത്ര യോഗചിന്താമണൗ സാംഖ്യയോഗേ

ചക്രമധ്യേ സ്ഥിതാ നാഡ്യാസ്തിത്രസ്തിത്രോത്ര ദേവതാഃ
ഇധാ ച വൈഷ്ണവീ നാഡീ പിങ്ഗലാ ബ്രഹ്മദേവതാ 1

ഐശ്വരീ സാ സുഷുംനാ സ്യാന്മേരുമധ്യേ വ്യവസ്ഥിതാ
നാഡീ മധ്യഗതാ ഗ്രന്ഥിത്രയയുക്താ ത്രിവേണികാ 2

ഉത്തരേ വഹതേ ഗംഗാ യമൂനാ ദക്ഷിണേ സ്മൃതാ
സരസ്വതീ പശ്ചിമായാമാസാം സംഗഃ സദാന്തരഃ 3

ഇത്യുക്തേർമേരുർനാസികാ തസ്യോ പൃഷ്ഠം ഭൂഘ്രാണമധ്യം തസ്മിൻ സ
മാഹിതാഃ സമാധിം ഗതാഃ കിം കൃത്വാ പിതാമഹം കാര്യസ്യ പിതാ കാരണം
തസ്യ പിത ശുദ്ധം ബ്രഹ്മ തത് പുരസ്കൃത്യ തത്പ്രാപ്തിമാദ്യത്യ |

പർവതാന്തരസംസീദ്ധേ ബഹുപാദപസംവൃതേ
ധാതുസംരഞ്ജിതശിലേ സമേ നിസ്തുണകണ്ടകേ 3-23-2

പർവതേതി | പർവതാന്തരസംസീദ്ധേ പർവതാനാം പർവവതാമസ്ഥ്നാം
നാസാവംശകപാലാസ്ഥ്നോരന്തരേ സംസീദ്ധം നിത്യസിദ്ധം തന്നാശ്ശേപ്യവി
നാശി ഹാർദാകാശം പ്രകൃത്യവവധേനാസ്യ ഹന്യതേ ഇതി ശ്രുതേർദേഹ
നാശ്ശേപി ആത്മോപലബ്ദിചക്രാണാമനാശാവഗമാത് | ബഹുപാദപസംകു
ലേ ബഹുപാദോ നാനായോഗിഗമനസാധന ധർമ്മാധർമ്മവാൻ അഹംകാരഃ തം
പാതീതി തദുപാധിഃ പ്രാണോ വായുസ്തേന സംകുലേ | ധാതുസംരഞ്ജിത
ശിലേ ധാതവോ വാതപിത്തകഫാഃ മനഃ ശിലാദി ധാതുസരൂപാ നാഡിമാർഗാ
വാ തൈഃ സംകുലാ ശിലാ ഇവ ശിലാ അസ്മിരൂപാ യസ്മിൻ | സമേ സമ
സ്യ ബ്രഹ്മണ ഉപലബ്ദിസ്ഥാനേ തൃണം ബഹിഷ്ഠത്യാജ്ജരാഭോഗാദിദുഃഖം
കണ്ടകഃ അന്തസ്തത്ത്യാച്ഛോകാദി ദുഃഖം ദേഹദ്വയധർമ്മരഹിതമിത്യർഥഃ |

ത്രയാണാം ബ്രഹ്മവേദാനാം പഞ്ചസ്വരവിരാജിതേ
മന്ത്രയജ്ഞപരാ നിത്യം നിത്യം വ്രതഹിതേ രതാഃ 3-23-3

ത്രയാണാമിതി | ത്രയോ യേ ബ്രഹ്മ വേദയന്തി തേഷാം ത്രയാണാം
ബ്രഹ്മവേദാനാം ഇഡാപിങ്ഗലസുഷുംനാരൂപാണാം ജീവോപാധിഭൂതപ്രാണ
മാർഗാണാം സംബന്ധിനഃ പഞ്ച സ്വരാഃ സ്വര്യതേ ഗമ്യതേ ബ്രഹ്മ യൈസ്തേ
സ്വരാഃ പ്രാണസ്യ വൃത്തിഭേദാഃ പ്രാണാപാനസമാനവ്യാനോദാനാസ്തൈർവി
രാജിതേ | പഞ്ചാനാമപി വായുനാമേകീഭാവസ്ഥാന ഇത്യർഥഃ | മന്ത്രയജ്ഞ
പരാ നിത്യം മന്ത്രാഃ പ്രാണാദീനാം തു രേഹാദിപ്രഭൃതീനി ബീജാനി തേഷാം
യജ്ഞോ - ജപഃ തത്പരാഃ നിത്യം വ്രതേ വായുജയേ ഹിതേ ആനന്ദരൂപേ
ആത്മനി ച രതാഃ | അത്ര പഞ്ചാനാമപി പ്രാണാദീനാം സ്ഥാനവർണബീ
ജാന്താനി നകുലീശയോഗപരായണേ പ്രോക്താനി വർത്തന്ത ഇതി ഉക്താനി
വിശേഷണാനി മേരുപ്യഷ്ടോ യുജ്യന്തേ | താനി ച

പ്രാണോ പ്രാണഗ്രഹൂന്നാദിപാദാങ്ഗുഷ്ഠാന്തസംസ്ഥിതഃ
നീലഃ സോങ്കാരരേഹാദിബീജേന വിനിയോജിതഃ 1

കൃഷ്ണോഽപാനഃ കൃകാടിസ്ഥഃ പൃഷ്ഠപൃഷ്ഠാന്തപാർഷ്ണിഗഃ
സതാരകവകാരാന്തബീജേന വിനിയോജിതഃ 2

ശക്രാപനിഭാവാനത്വഗിന്ദ്രിയനികേതനഃ
താരകോപേതപാന്തശ്ച ബീജതേജോവിരാജിതഃ 3

മൂർധസേമാ മധ്യതാലഗ്രകണ്ഠഹൃദ്യനലാശ്രയഃ
ഉദാനോ ഹൃദുണച്ഛായസ്താരകാക്രാന്തയാന്തയുക് 4

ശ്വേതഃ സമാനോ ഹൂന്നാഭിസർവസന്ധിനികേതനഃ
പ്രണവാക്രാന്തലാന്തേന ബീജേനാത്യന്തമുജ്ജ്വലഃ 5

ഇതി | തത്രായം നിത്യഷ്ടോർമ്മഃ - മേരുപുഷ്ടാവ്യഭൂഘ്രാണമധ്യോപലക്ഷി
തേ ബ്രഹ്മണി സർവകാരണ നിത്യസിദ്ധജീവോപാധിനാദ്നേകവർണ്ണ ബീജ
വതാ നാനാവർണ്ണനാഡീത്രയസംചരിണാ യുതേ ബാഹ്യാഭ്യന്തരദുഃഖ-ശൂന്യേ
ക്രോധാദിജയിനോ നിർമ്മമാഃ പ്രാണജയദ്വാരാ ചിത്തവൃത്തിമേകാഗ്രാം കുർവ
ന്തി നിരോധാഭ്യാസേന നിർവിശേഷം ബ്രഹ്മ പ്രതിപത്തുമിതി | |

ഏകമേവാഗ്നിമാധായ സർവേ ബ്രാഹ്മണപുങ്ഗവാഃ
ബിഭിദുർമന്ത്രവിഷയൈഃ സുസമാഹിതമാനസാഃ 3-23-4

ഏകമേവ പ്രാണാഗ്നിം ആദായ ആലംബ്യ മന്ത്രവിഷയൈഃ മന്ത്രാഃ ഉദാഹൃദാ
രേഹാദിമുഖ്യാഃ തേഷാം പ്രതിപാദ്യാ വിഷയാ പ്രാണാനാദ്യാഃ പ്രവൃത്തിവിശേ
ഷാഃ തൈരുപാധിഭിർബിഭിദുഃ പഞ്ചതാ പ്രാണാപാനാദി പ്രകാരേണ വിഭിന്നം
ചക്രൂഃ | യഥോക്തം തത്രൈവ

കൗഷ്യോ വായുഃ പ്രാണനാദികർമ്മദോദ്യമാക്രമം |
പ്രാണോപാനസമാനാദിനാമാന്തരമുപാഗതഃ | | ഇതി |

ത്രിധാ പ്രണീതോ ജ്വലനോ മുനിഭിർവേദപാരഗൈഃ
അതസ്തേ തത്ത്വമാപന്നാ യദേകസ്ത്രിവിധഃ കൃതഃ 3-23-5

ത്രിധേതി | ജ്വലനഃ പ്രാണാഗ്നിഃ ത്രിധാ പുരകകുംഭകരേചകരുപേ പ്രണീ
തോ നാഡിമാർഗൈഃ സംചാരിതഃ അതഃ പ്രണയനാന്തേ തത്ത്വം പ്രാപ്താഃ

പുരകാദ്യഭ്യാസേനൈവ ആത്മതത്ത്വം അധിഗമ്യത ഇതി ഭാവഃ |

ഏക ഏവ മഹാനഗ്നിർഹവിഷാ സംപ്രവർത്തതേ
സ്വധാകാരേണ മന്ത്രജ്ഞ മന്ത്രാണാം കാര്യസിദ്ധയേ 3-23-6

ഏക ഏവേതി | ഏക ഏവ പ്രാണാഗ്നിഃ പ്രാണായാമാഭ്യാസിനഃ ഹവിഷാ |

ആദേയാനി ച വക്ഷ്യാമി ക്ഷിപ്രം യോഗസ്യ സിദ്ധയേ
ക്ഷീരം ഘൃതം ച മിഷ്ടാനം മിതാഹാരസ്യ ശസ്യതേ
ഇതി

ദത്താത്രേയോദിതേന സമ്യങ് നിഷേവിതേന മഹാൻ ഭൂത്വാ സമ്യക് യോ
ഗിനോ വിക്ഷേപകൂർവൻ പ്രവർത്തതേ ആരോഹാവരോഹമാർഗയോർയഥേഷ്ടം
സംചരതി | അയമർഥഃ - നാസികാന്തോ ബഹിരന്തശ്ച ദ്വാദശദ്വാദശാംഗു
ലമാനേന പ്രാണഃ സംചരൻ തുലപിണ്ഡവത് ഘനീഭൂതഃ കുങ്കഭാഭ്യാസേന
തുലപിണ്ഡമിവ ശിമിലാവയവസംയോഗം കൂര്യാത് | തതശ്ച ബഹിരന്തശ്ച
ഷട്ത്രിംശത്ഷട്ത്രിംശദംഗുലമാനേന പരമാ പ്രാണസ്യ ഗതിർഭവതി | സ
തദാ സൂക്ഷ്മോ അപി പുരോധാശവന്മഥിതോമഹാനിത്യുച്യതേ | ഏവം ഭൂ
തസ്യ പ്രാണാഗ്നേഃ |

പാർഷ്ണിഭാഗേന സംപീഡ്യ യോനിമാകുഞ്ചയേദ് ദൃഢം
അപാനമൂർധ്വമാകൃഷ്ട്യ മൂലബന്ധോഽയമുച്യതേ

ഇത്യാദിനാ ഹഠോക്തപ്രകാരേണ വായോരാഹോഃ പ്രസിദ്ധഃ, ഭ്രൂവോർമ
ധ്യേ പ്രാണമാവേശ്യേതി ശാസ്ത്രപ്രസിദ്ധ ഏവ | അവരോഹോ അപി യോ
ഗിനാ യാജ്ഞവൽക്യേനോക്തഃ

സംപൂര്യ കുങ്കഭവദ്വായുമംഗുഷ്ഠാന്മൂർധ്നിമധ്യതഃ
ധാരയത്യനിലം ബുദ്ധ്യാ പ്രാണായാമഃ പ്രചോദിതഃ 1

വ്യോമരന്ദ്രാത് സമാകൃഷ്ട്യ ലലാടേ ധാരയേത്പുനഃ
ലലാടാദ്വായുമാകൃഷ്ട്യ ഭ്രൂവോർമധ്യേ നിരോധയേത് 2

നേത്രോത്പ്രാണം സമാകൃഷ്ട നാസാമൂലേ നിരോധയേത്
നാസാമൂലാത്തു ജിഹ്വായാ മൂലേ പ്രാണം നിരോധയേത് 3

കണ്ഠകുപാത്തു ഹൃന്മധ്യേ ഹൃന്മധ്യാന്നാഭിമധ്യമേ
നാഭിമധ്യാത് പുനർമേഢ്രേ മേഢ്രോത്പന്യാലയേ തതഃ
ദേഹമധ്യാദ് ഗുദേ ഗാർഗി ഗുദാദ്വൈ ഊരുമൂലകേ 4

ഊരുമൂലാത്തയോർമധ്യേ തസ്മാജ്ജാന്വോർനിരോധയേത്
ബസ്തിമൂലേ തതസ്തസ്മാജ്ജങ്ഘയോർമധ്യമേ തഥാ 5

ജങ്ഘാം തതഃ സമാകൃഷ്ട വായും ഗുൽഫേ നിരോധയേത്
സ്ഥാനാത്സ്ഥാനേ സമാകൃഷ്ട യസ്ത്വേവം ധാരയോദ്ധിയാ 6

സർവപാപവിശുദ്ധാത്മാ ജീവേദാചന്ദ്രതാരകം
ഏതത്തു യോഗസിദ്ധ്യർഥമഗസ്ത്യേനാപി കീർത്തിതം 7
ഇതി |

സ്വധേതി | സ്വസ്തിൻ ശരീരേ ധാനം വിധാനം ദേഹേ വായോർധാരണേ
തി യാവത് തസ്യഃ കാരണേന ഹേ മന്ത്രജ്ഞ രാജൻ മന്ത്രാണാം പൂർവോക്താ
നാം രേഹാദിപ്രഭൃതീനാം പ്രകാശത്വേന സംബന്ധി കാര്യം തത്തദ്ഭൂതജയഃ
തത്സിദ്ധയേ്ഗ്നിഃ സംപ്രവർത്ത ഇത്യർഥഃ | തത്ര ധാരണാസിദ്ധയശ്ചോക്താ
യോഗിനാ യാജ്ഞവൽക്യേന

യമാദി ഗുണയുക്തസ്യ മനസഃ സ്ഥിതിരാത്മനി
ധാരണൈത്യുച്യതേ സദ്ഭിഃ ശാസ്ത്രതാത്പര്യവേദിഭിഃ 1
വ്യോമാംശേ മാരുതാംശേ ച ധാരണാം കുർവതഃ ശുഭാം
ത്രിദോഷജനിതാ രോഗാ വിനശ്യന്തി ന സംശയഃ 2

ഇത്യന്തേന ഗ്രന്ഥേന ദർശിതഃ | തത്ര പാദാദിജാന്വന്തം ജാന്വാദിപായ
ന്തം പായാദിഹൃദയാന്തം തതോ ഭൂർമധ്യാന്തം തതോ മുർദ്ധാന്തം ച ക്രമേണ
ഭൂമ്യംബുതേജോവായാകശസ്ഥാനാനി ബ്രഹ്മാവിഷ്ണുരുദ്രേശ്വര സദാശിവാ
ധിഷ്ഠിതാനി ല-വ-ര-യ-ഹ ബീജയുതാനി തേഷു തേഷു പഞ്ചപഞ്ചഘടികാ
പര്യന്തം മനോ ധാരയംസ്തത്തദ്ഭൂതജയോ ഭവതി | തഥാ തേജോബന്ധനേഷു

ധാരണാം കുർവതഃ ക്രമാത് വാതപിത്തശ്ലേഷ്മജാ രോഗാ നശ്യന്തീതി ജേത
യം | വിസ്മയോത്തു ന പ്രപഞ്ചിതം |

സ്വയം ച ദക്ഷസംപ്രാപ്തോ ഭഗവാൻഭൂതസത്കൃതഃ
ബ്രഹ്മാ ബ്രാഹ്മണനിർമാതാ സർവഭൂതപിതാമഹഃ 3-23-7

ഏവം ത്രിധാ പ്രണീത ഇത്യാദിനാ പൂരകകുംഭകരേചകാഭ്യാസേന വിപു
ലീകൃതോ ഹവിഷ്യാശനാഭ്യാസമഹിന്നാ വശീകൃതോ യത്രകൃത്രചിദ്ധാരിതഃ
പ്രാണാഗ്നിസ്തത്തദ്ധാരണാഫലം പ്രസൂതേ ഇത്യുക്തം തത്ര പ്രണവേന പര
മാത്മന്യേവ ധാരിതസ്യ പ്രാണസ്യ ഫലമുച്യതേ സ്വയമിതി | ദക്ഷതേ സർ
വസ്മിൻകാര്യേ സംനഹ്യതീതി ദക്ഷഃ സൂത്രാത്മാ തദ്രൂപേണ സംപ്രാപ്തോ
ഭവതി ഭഗവാൻ സർവൈശ്വര്യസംപന്നഃ ഭൂതം നിത്യസിദ്ധം ച തത് സച്ച കാര
ണം തേന കൃതഃ നിർമ്മിതഃ |

ആത്മാനമരണിം കൃത്വാ പ്രണവം ചോത്തരാദരണിം
ധ്യാനനിർമ്മന്മനാഭ്യാസാത്പാശം ദഹതി പണ്ഡിതഃ

ഇതി സ്മൃതേ പ്രണവേനാത്മനി ചേതോ യുഞ്ചതഃ പ്രഥമം ഉകാരാർഥഭൂത-
സൂത്രാത്മസാക്ഷാത്കാരോ ഭവതീത്യർഥഃ | സ ഏവംഭൂതോ ദക്ഷോ മുഖ്യോ
ബ്രാഹ്മണ ഇതി ബ്രഹ്മാ ബ്രാഹ്മണസ്യ ചതുർമുഖസ്യ നിർമാതാ | അത ഏവ
സർവേഷാം ഭൂതാനാമസ്മദാദീനാം പിതാമഹഃ | |

ദണ്ഡീ ചർമീ ശരീ ഖഡ്ഗീ ശിഖീ പദ്മനിഭാനനഃ
അഭവന്യസ്തസന്താപോ ജിതക്രോധോ ജിതേന്ദ്രിയഃ 3-23-8

കോഽയം ദക്ഷ ഇത്യാശക്യ യഃ പൂരകാദിനാ. ആരാധിതഃ പ്രാണാഗ്നിഃ സ ഏ
വായമിത്യാഹ ദണ്ഡീതി | യോഽയം പൂർവം പൂരകകാലേ നാസികാനലികയാ
പൂര്യമാണത്യാദൃണ്ഡാകാരമിവ പ്രാപ്ത ഇതി ദണ്ഡീ ജാതഃ | സ ഏവ കുംഭകാ
വസ്ഥായാം ചർമവാദിതത ഇതി ചർമിവ രൂപേണ സംവൃത്തഃ | സ ഏവ പുനഃ
രേചകാവസ്ഥായാം ദണ്ഡരൂപാത്സൂക്ഷ്മരൂപേണ ശരകാണ്ഡാകാരത്വം പൂർവവ
ത്പ്രാപ്തഃ സ ഏവ സ ഏഷ ഖഡ്ഗവത്തീക്ഷ്ണധാരഃ സംസാരവൃക്ഷച്ഛേദന
സമർഥഃ ശിഖീ പ്രാണാഗ്നിഃ | പദ്മനിഭാനന ഇത്യേനേന ദക്ഷരൂപേണ പ്രസന്ന
ഇതി ലക്ഷ്യതേ | അഭവത് പ്രസന്നഭാവേന ന്യസ്തസന്താപോ ജിതക്രോധോ

ജിതേന്ദ്രിയശ്ച സ്വഭാവതോഭവത് | തത്ര സ്വാഭാവികം വൈരാഗ്യാദ്യാവിർഭൂ
തം ന ഹാഹ്വക്യഷ്ടമിത്യർഥഃ | യഥോക്തം വ്യഖൈ

ഉത്പന്നാത്മപ്രബോധസ്യ ഹൃദ്യേഷ്ടത്യാദയോ ഗുണാഃ
ഭവന്ത്യയത്തതഃ സിദ്ധാ ന തു സാധകരൂപിണഃ
ഇതി |

യജതേ പുഷ്കരേ ബ്രഹ്മാ മേധയാ സഹ സംഗതഃ
ഇന്ദ്രപ്രോക്താനി സാമാനി ഗീയതേ ബ്രഹ്മവാദിഭിഃ 3-23-9

യജത ഇതി | ബ്രഹ്മാ ദക്ഷഃ പുഷ്കരേ ആത്മതീർഥേ മേധയാ ശാസ്ത്രാ
ചാര്യോപദേശപ്രാപ്തയാ ധീവൃത്തയാ സഹ സംഗതോ യജതേ തന്നിഷ്ടോ
ഭവതി | യസ്യോമവസ്ഥായാം ഇന്ദ്ര ആത്മദർശീ തേന പ്രോക്താനി സാമാനി
അഹമന്നമഹമന്നം ഇത്യാദീനി തൈത്തരീയപ്രസിദ്ധാനി ഇദമദർശമിതി ത
സ്മാദിന്ദ്രോ നാഭേദം ഇന്ദ്രോ ഹ വൈ നാമ തമിദം സന്തമിന്ദ്ര ഇത്യാചക്ഷതേ
പരോക്ഷേണ പരോക്ഷപ്രിയായ ഇവ ഹി ദേവാഃ ഇത്യൈതരേയകേ ച ഇന്ദ്രശ
ബ്ദസ്യ ആത്മദർശിനി പ്രവൃത്തിനിമിത്തം ദർശിതം | |

ഘൃതം ക്ഷീരം യവാ വ്രീഹിഃ സർവം പരമകം ഹവിഃ
വേദപ്രോക്തം മഖേ നൃസ്തം കൽപിതം ബ്രഹ്മണഃ പദേ 3-23-10

സ സമാഹിതോ യോഗീ പൂർവസംസ്കാരാത് സമാധേരപ്രച്യുതയേ തത്ര
യജ്ഞമേവ കൽപിതവാനിത്യാഹ ഘൃതമിതി | മഖേ ബാഹ്യയജ്ഞേ നൃ
സ്തം ദേവതോദ്ദേശേന തൃക്തം പരമകം അഭൗതികത്യാച്ഛ്ലേഷ്ഠം കൽപിതം
മനസൈവ ന കർമതഃ ബ്രഹ്മണഃ സൂത്രാത്മനഃ പദേ സമാനേ സമാധ്യവസ്ഥാ
യമിത്യർഥഃ | |

നിർമ്മല്യാരണിമാഗേയീം ശമീഗർഭസമൃത്ഥിതാം
സ ബ്രഹ്മാ പ്രഥമം തസ്മിന്നഗ്നിമന്യം പ്രവർത്തയത് 3-23-11

നിർമ്മല്യേതി | അഗ്നേഃ പരമേശ്വരസ്യ തിരോധാനസ്ഥാനഭൂതാരണിരിവാര
ണിരവിദ്യാ താം നിർമ്മല്യ വിനാശ്യ ശമീഗർഭസമൃത്ഥിതാം ശം സുഖം ഊര്യതേ
ഗമ്യതേനേനേതി ശമീ ദേഹഃ ശമീ വൃക്ഷതുല്യോ വാ തസ്യ ഗർഭേ സമൃഗൃത്ഥി

തം ആവിർഭൂതം പ്രഥമം കാരണം ബ്രഹ്മരൂപമന്യമകൽപിതമഗ്നിം അന്തര്യാമി
ണം പ്രകർഷണ വർതയത് | അഡഭാവ ആർഷഃ | ശരിരേ നിത്യാവിർഭൂത
മപി ദേഹാദ്യാഭിമാനവശാതിരോഹിതൈശ്വര്യം സന്തം ദേഹഭിമാനത്യാഗാത്
സ്വേനേശ്വരേണ രൂപേണാവിർഭൂതവൃതഃ | ബ്രഹ്മാ ബ്രഹ്മവിത് തസ്മിൻ
സുത്രാത്മനി | |

**ന ഹൃൽപം വിഹിതം ദ്രവ്യം യഥാഗ്നിർയജ്ഞകർമ്മണി
പ്രവർതയേദ്വിഭാഗൈർവാ ഹൃതദ്രവ്യമയം ബലം 3-23-12**

നനു യഥാ സോമയാഗേ ആരണ്യാമഗ്നിമന്മനം ക്രിയതേ യഥാ വാ ചാ
തുർമാസ്യേഷു തദ്ദദിഹാപി താവത്കാൽപനിക ഏവായം നിർമ്മഥ്യോഽഗ്നിര
സ്തു കിം സുത്രാദന്യസ്യ കാരണാഗ്നേഃ കൽപനേനേത്യാശങ്കയാഹ ന ഹൃ
ൽപമിതി | യഥാ യജ്ഞകർമ്മണി ബാഹ്യേ അഗ്നിർനിർമ്മഥ്യ ഹോമ്യത്വേന വി
ഹിതഃ അമൃതാഹുതിരഹ്യാഹുതിഃ സൈഷാ സ്വർഗ്യാഹുതിര്യദഗ്ന്യാഹുതിരി
തി പ്രീതിപൂർവകം മാനസേ യജ്ഞേ തഥാഽത്ര അഗ്ന്യാഖ്യം അൽപം ബാഹ്യം
ദ്രവ്യം വിഹിതം ന ഹി യോഗിനാ ഇത്ഥം യജ്ഞശ്ചിന്തനീയ ഇതി വിധിരസ്തി
| കിം തു യജ്ഞീയസംസ്കാരദാർഢ്യോദ്യോഗ്വേപി താദൃശാഃ സംകൽപാ ഭവ
ന്തി | അത ഏവ ശ്രുതിഃ സ യദി പിതൃലോകകാമോ ഭവതി സംകൽപാ
ദേവാസ്യ പിതരഃ സമുത്തിഷ്ഠന്തി ഇതി ചിരപരിചിതാനാം പിത്രാദിനാമേവ
യോഗേന സംപ്രജ്ഞാതാവസ്ഥായമുത്ഥാനമാഹ | പരിപക്വയോഗിവിഷയം
തു അദ്യഷ്ടാശ്രുതവസ്തു ദർശനം സമാധാവതി പ്രാകൃതകർമ്മണോ അത്രാന
ധികാരാദന്യോഽഗ്നിരത്ര പ്രകൃതസുത്രാദനന്തര ഇൗശ്വരഏവ ഗ്രാഹ്യഃ | യത്
അൽപം ദ്രവ്യം ഉത ആജ്യപയഃ പ്രഭൃതി അഗ്നൗ ത്യാഗപൂർവകം പ്രക്ഷിപ്തം
തദ്ദികാരഭൂതം സ്വർഗേ ദിവ്യദേഹാദി തസ്യ ബലം അത്ര വിഭഗൈര്യഥോ
ച്ചനീചസ്ഥനം പ്രവർതയേന്നത്പിഹ തഥേത്യർഥഃ | അൽപദ്രവ്യസാധ്യേഷു
ഹി യജ്ഞേഷു വിത്തവ്യയസ്വരൂപശ്രദ്ധാതാരതമ്യേന ഫലതാരതമ്യമസ്തി |
ആത്മയജ്ഞേ തു നായം വിഭാഗഃ സർവേഷാം കൈവല്യരൂപസ്യഫലസ്യൈക
രൂപത്യാദിതി ഭാവഃ | |

**ഫലാനി തൈഃ പ്രയുക്താനി ഹവിംഷി വിതതേഽധരേ
പ്രയുജ്ജതേ പ്രയോഗജ്ഞാ മുനയോ ബ്രഹ്മവാദിനഃ 3-23-13**

തർഹി കിമർഥം സംപ്രജ്ഞാതം ഹവിരാദികൽപനമുക്തമത ആഹ - ഫ

ലാനീതി | വിതരേന്ദ്രയേ യോഗയജ്ഞേ ഹവീംഷി യാനി വിഹിതാനി തൈ
രഹവിർഭിഃ ഫലാനി ച പ്രയുക്താനി ഭവന്തി | തം യഥാ യഥോപാസതേ തഥാ
തഥാ പ്രേത്യ ഭവതി ഇതി ശ്രുതേഃ, യാദഗ്നുണവിശിഷ്ടമാത്മാനം ചിന്തയതി
താദൃക്ഫലഭാഗീ ബ്രഹ്മലോകേ ഭവതി | യേ തു ബ്രഹ്മവാദിനഃ അത്രൈവ
ബ്രഹ്മസാക്ഷാത്കാരവന്തസ്തേഷാം താനി ഫലാനി അണിമാദൈശ്വര്യാണി
അത്രൈവ നിഗ്രഹാനുഗ്രഹപ്രയോഗജ്ഞാഃ പ്രയുജ്ജതേ പ്രകാശയന്തി | ത
ഥാ ച കാമ്യമേവ ഹവിരാദികൽപനം ന താന്ത്രികമിതി ഭാവഃ |

**ഷൺമാസാംശ്ചതുരോ വേദാൻസംബഭാഷേ ബൃഹസ്പതിഃ
ബ്രഹ്മണോ വിതതേ യജ്ഞേ പരയാ ബ്രഹ്മസമ്പദാ 3-23-14**

യോഗഫലമേവ ഭംഗ്യന്തരേണാഹ ഷൺമാസാനിതി | ബൃഹസ്പതിഃ ദേ
വാചാര്യഃ പരയാ ബ്രഹ്മസമ്പദാ | ഏഷാ ആസ്യ പരമാ സംപദഃ ഇതി ശ്രുതിഃ
| നിർവിശേഷാവസ്ഥയാ ബ്രഹ്മസംബന്ധിനി യജ്ഞേ യോഗേ വിതതേ സതി
ഷൺമാസാൻ അത്യന്തസംയോഗേ ദ്വിതീയാ | മാസഷട്കം ആദരനൈരന്തര്യ
ദീർഘകാലൈഃ സമ്യഗഭ്യസ്തേ സതി ചതുരോ വേദാൻ ഭാഷേ ചതുർഭിർവേ
ദൈഃ സഹ സംവാദം കൃതവാൻ | വേദാൻ ലബ്ധവാന്തിത്യർഥഃ | ഷൺമാസാ
ദേവ യോഗസിദ്ധിർഭവതീതി ഭാവഃ തഥ ച മൈത്രായണീയശ്രുതിഃ

ഷഡ്ഭിർമാസൈസ്തു യുക്തസ്യ നിത്യയുക്തസ്യ ദേഹിനഃ
ആനന്ദഃ പരമോ ഗൃഹ്യഃ സമ്യഗ്യാഗഃ പ്രവർത്തതേ
ഇതി

**ശിക്ഷാക്ഷരസമേതായാ മധുരായാഃ സമന്തതഃ
സാനുസ്വരിതരാമായാഃ സരസ്വത്യാഃ പ്രഭാഷതേ 3-23-15**

സ ലബ്ധവതോ ബൃഹസ്പതിർവേദസമ്പ്രദായം ശിഷ്യേഷു പ്രവർത്തിതവാ
നിത്യം ശിക്ഷേതി | സഃ സരസ്വത്യാഃ | കർമ്മണി ഷഷ്ഠീ | സരസ്വതീം
പ്രഭാഷതേ സർവേഭ്യോ വേദമധ്യാപയതീത്യർഥഃ | സാനു ശിഖരം വേദശിര
ഉപനിഷദിതി യാവത് | സ്വരിതം സ്വർഗതിഃ തസാധനം കർമ്മ താഭ്യം രാമാ
ഭിരാമാ തസ്യഃ | ബ്രഹ്മകർമ്മകാണ്ഡാഭ്യം രമണീയേത്യർഥഃ |

**തേന ബ്രാഹ്മണശബ്ദേന ബ്രഹ്മപ്രോക്തേന ഭാരത
വിഭാതി സ മഖോ വ്യക്തം ബ്രഹ്മലോക ഇവാപരഃ 3-23-16**

തേന വേദോപദേശേന ബ്രാഹ്മണാനി കർമ്മചോദനവാക്യാനി തൈ: ശിക്ഷ
തേ ഇതി ബ്രാഹ്മണ: ശബ്ദ: തേന പ്രവൃത്തിപ്രധാനേനേത്യർഥ: | ബ്രഹ്മപ്രോ
ക്തേന വേദോദിതേന മാർഗ്ഗേണ വിരച്യമാന: സ മഖ: യാജ്ഞികപ്രസിദ്ധോ
യജ്ഞ: ബ്രഹ്മലോക ഇവ ആധ്യാത്മികയോഗയജ്ഞ ഇവ വിഭാതി |

മഖോ ബ്രഹ്മമുഖോത്തീർണോ ബ്രഹ്മശബ്ദൈദരനാമയൈ:
പ്രയോഗൈ: സംപ്രയുക്തസ്യ ജൽപന്നിവ വിവർധതേ 3-23-17

മഖമേവ സ്തൗതി - പദം വിഷ്ണുരജോ ബ്രഹ്മേത്യത: പ്രോക്തനേന
സന്ദർഭേണ- മഖ ഇതി | ബ്രഹ്മശബ്ദൈദർവേദശബ്ദൈ: അനാമയൈ: അപ്ര
മാണ്യശങ്കാശൂന്യൈ: പ്രയോഗൈ: യഥാശ്രുതം വിനിയുക്ത: മന്ത്രൈ: സംപ്ര
യുക്തസ്യ സാദരസ്യ യജമാനസ്യ മഖോ ജൽപന്നിവ വിവർധതേ | |

സമീദിഭി: സോമകലശൈ: പാത്രൈശ്ചൈവ ബഹി: ഖലൈ:
യവൈർവ്രീഹിഭിരാജ്യൈശ്ച പൂർണൈശ്ച ജലഭാജനൈ: 3-23-18

സോമകലശൈ: സോമധാരണാർഥൈ: ഗ്രഹചമസൈ: പാത്രൈ: സൂക്സ്മ
വാദിഭി: ജലഭാജനൈ: വസുനിചയൈകധനൈർഭാജനൈ: |

കർമ്മപ്രാപ്തൈശ്ച പശുഭി: കർമ്മഭിശ്ചാപരാന്വിതൈ:
ഗോഭി: പയസിനീഭിശ്ച പരിവേശൈശ്ച കോമളൈ: 3-23-19

കർമ്മേതി | കർമ്മ യജ്ഞാർഥം വർധത ഇത്യനുഷ്ഠ്യതേ | പ്രാപ്തൈർ
വസുഭി: കനകാദിഭി: കർമ്മഭിരിഷ്ട്യാദിഭി: പരാന്വിതൈ: പരസ്മിൻ ബ്രഹ്മണി
സമർപിതൈ: വശൈശ്ച പരിപ്രാപ്തൈരിതി സംബന്ധ: *ശരസി പര്യപി
വ്യവഹിതാശ്ച* ഇതി ധാതുപസർഗയോ: ആർഷ: സംബന്ധ: | കോമളൈ:
ബാലൈ:

ബ്രഹ്മവൃദ്ധോ വയോവൃദ്ധസ്തപോവൃദ്ധശ്ച ഭാരത
ബ്രഹ്മജ്ഞാനമയോ ദേവോ വിദ്യയാ സഹ സംഗത: 3-23-20

ബ്രഹ്മണോ വേദഘോഷേണഃ വ്യഭുഃ വയസോ ദക്ഷിണയാ വ്യഭുഃ | യജ്ഞ
ആയുഷ്മാൻസ ദക്ഷിണാദിരായുഷ്മാൻ ഇതി ശ്രുതേഃ പുഷ്കലദക്ഷിണാവാ
നിത്യർഥഃ | തപസാ ജ്ഞാനേന വ്യഭുഃ ബ്രഹ്മജ്ഞാനമയസ്തത്പ്രധാനസ്ത
ദ്വ ഇത്യർഥഃ | വിദ്യയാ കർമാങ്ഗാവബദ്ധോദ്ഗീമാദ്യുപാസനയാ ||

**മാനസൈശ്വ ക്രിയാമൂർതിര്യേ ച ഭൂതാഃ സ്വയം നൃപ
ബ്രഹ്മാ ജുഹോതി താംസ്തസ്മാന്നരൂദ്ഭിഃ സഹിതസ്തദാ 3-23-21**

മാനസൈരിതി | മനഃ കൽപിതൈഃ | സമിദാദിഭിഃ | ക്രിയാമൂർതിര്യജ്ഞാ
ത്മാ ബ്രഹ്മാ യേ ച പദാർഥാ അന്യേ തസ്മാദ്ബ്രഹ്മണഃ സ്വയം ഭൂതാ വിനാപി
കൽപനാസ്വഭാവദവ വാത്മന്യദ്യുസ്താസ്താൻ ഘൃതാദീൻ ജുഹോതി | |

**തേജോമൂർതിയരൈ രൂപൈർന ച തത്കർമ്മണാസ്പൃശത്
വേദപ്രോക്തേന വിധിനാ സർവപ്രാണഭൂതാം വര 3-23-22**

തേജോമൂർതിര്യരൈഃ ചിന്തയൈഃ രൂപൈർദ്രവ്യദേവതാദിഭിര്യോഗരൂപൈ
രൂപേതം തദ്ബ്രഹ്മണോ യജനം സർവപ്രാണഭൂതാം കർമ്മണാം ന അസ്പൃശ
ത് ന സ്പർശം പ്രാപ സർവാധികഃ സ യജ്ഞ ഇത്യർഥഃ |

**നിർമ്മൽത്യാരണിമാഗേയീം ശമീഗർഭസമൃത്ഥിതാം
ക്രതൂനാ യജതേ പൂർണ്ണമഗ്നിഷ്ടോമേന സ പ്രഭുഃ 3-23-23**

ശമ്യാഃ ഗർഭേ ഉത്പന്നോ യോഽശ്വത്ഥസ്തസ്തസ്മാദ്ദുദ്ഭവോ യസ്യസ്താം
|

**സദസ്യസ്തത്സദോ വ്യക്തം ശുശുഭേ യജ്ഞകർമ്മണി
ജൽപന്തി മധുരാ വാചഃ സാനുസാരാഃ ക്രിയാസ്തഥാ 3-23-24**

അനുസാരാഃ സഹായാശ്ചമസാധ്യർവ്യാദയഃ തത്സഹിതഃ |

**കർമ്മഭിശ്ച തപോയുക്തൈർവേദവേദാങ്ഗപാരഗൈഃ
സൂര്യേന്ദുസദ്യുഗൈ രാജൻവിരരാജ മഹാക്രതൂഃ 3-23-25**

ബ്രഹ്മഘോഷേണ മഹതാ ബ്രഹ്മാവാസ ഇവാപരഃ
വസുധാമിവ സംപ്രാപ്തൈഃ സർവൈരേവ ദിവൗകസൈഃ 3-23-26

ദിവൗകസൈഃ ഛാന്ദസമകരാന്തത്വം |

വേദവേദാങ്ഗവിദ്ഭിശ്ച വിനീതൈർബ്രഹ്മവാദിഭിഃ
ഗതാഗതൈസ്തപഃശ്രാന്തൈഃ സ്വർഗലോകേ മഹീയതേ 3-23-27

ഗതൈരാഗതൈശ്ച മഹീയതേ ക്രതുരിത്യപകൃഷ്ടതേ | മനുഷ്യലോകേ
തു സുതരാം മഹീയത ഇതി ഭാവഃ |

ജലദ്ഭിരിവ വിപ്രൈസ്തൈസ്ത്രിഭിരേവാധ്യരേണിഭിഃ
ബ്രഹ്മലോക ഇവാഭാതി ബ്രഹ്മണഃ സ മഹാക്രതുഃ 3-23-28

ത്രിഭിരേവ |

ഇന്ദ്രപ്രോക്താനി സാമാനി ഗായന്തി ബ്രഹ്മവാദിനഃ
വചനാനി പ്രയുക്താനി യജുഷി വിതതേഽധരേ 3-23-29

സാമാനി സ്തോത്രാണീ വചനാനി ശാസ്ത്രാണി |

തപഃശാന്താ ബ്രഹ്മപരാഃ സത്യവ്രതസമാഹിതാഃ
ആയയൂർമുനയഃ സർവേ മനോഭിഃ ശ്രോത്രവാദിഭിഃ 3-23-30

ശ്രോത്രവാദിഭിഃ ശ്രുതമാത്രാനുസാരിഭിർമനോഭിഃ സംകൽപൈഃ |

ഹോതാ ചൈവാഭവദ്ദാജൻബ്രഹ്മത്വേ ച ബൃഹസ്പതിഃ
സർവധർമ്മവിദാം ശ്രേഷ്ഠഃ പുരാണോ ബ്രഹ്മസംഭവഃ 3-23-31

ഹോതാ ബ്രഹ്മാ ച ബൃഹസ്പതിരേവ മുർതിഭേദം പ്രകൽപ്യാഭ്യുദിത്യർഥഃ |

യജമാനശ്ച യജ്ഞാനേ വിഷ്ണോഃ പൂജാം പ്രയുജ്യ ച
ആദിത്യഃ പശ്ചിമേ ഗർഭേ തപസാ സംവൃതേ നൃപ 3-23-32

വിഷ്ണോഃ പൂജാം വിഷ്ണുർചനം പ്രപുജ്യ കൃത്വാ ക്രതുർമഹിന്മാ യജമാ
നോദിത്യ ഗർഭേ ജാത ഇതി ശേഷഃ | ക്രതുർഭിർഭേവത്വം പ്രാപ്യമിത്യർഥഃ |

പദം വിഷ്ണുരജോ ബ്രഹ്മാ നിർദ്വന്ദ്വം നിഷ്പരിഗ്രഹം
യതഃ പദസഹസ്രാണി ഭവിഷ്യന്ത്യഭവന്തി ച 3-23-33

ഏവം കർമ്മഫലം ദേവതാഭവം സുഖബഹുലമുക്ത്വാ സുഖദുഃഖസ്പർശശൂ
ന്യം തേ ഹ വൈ ശരീരസ്യ സതഃ പ്രിയാപ്രിയയോരപഹതിരസ്യ ശരീരം വാ-
വ സന്തം പ്രിയാപ്രിയേ സ്വപുശതഃ ഇതി ശ്രുതിപ്രസിദ്ധം ശരീരതാലക്ഷണം
മോക്ഷം വിഷ്ണുപദമാഹ - പദമിതി | പദം വിഷ്ണുരിതി സാമാനാധികര
ണ്യേന തദ്വിഷ്ണോഃ പരം പദം ഇതി ഷഷ്ടീ രാഹോഃ ശിരഭിതിവദൗപചാരി
കഭേദപരേതി ദർശിതം | അജോ ന ജായതേ ബ്രഹ്മാദിവദിത്യജഃ കർമ്മപ്രാപ്യഃ
ബ്രഹ്മാ ബ്രഹ്മവിത് വിഷ്ണുവ്യം നിർദ്വന്ദ്വം കർമ്മപ്രായം പദമേതീത്യർഥഃ |
നിഷ്പരിഗ്രഹം നിർഗതജ്ഞാനതത്കാര്യേ പദമേവ സ്തൗതി- യത ഇതി |
ഇന്ദ്രാദിപദസഹസ്രാണീത്യർഥഃ

അവന്ധ്യം ചാപ്രമേയം ച വ്യതിരിക്തം ച കർമ്മഭിഃ
ആത്മാപി യസ്യ മൂനയോ ഭവന്തി നിഷ്പരിഗ്രഹാഃ 3-23-34

അവന്ധ്യം സർവകർമ്മഫലഗർഭിതം | അവധ്യമിതി പാഠേ ത്വവിനാശീ ഇ
തരത്ര തു വിനാശീത്യർഥഃ | അജ ഇത്യസ്യ വ്യാഖ്യാനം - വ്യതിരിക്തമിതി |
ആത്മാ അപി ആത്മൈവ യസ്യ മൂനയോ ഭവന്തീതി പദം വിഷ്ണോരഭേദോ
വ്യാഖ്യാതഃ |

പരിഗ്രഹാശ്ച വിഷയാ ദോഷപ്രാപ്താ മഹീപതേ
ദോഷാശ്ച യുഗപത്സർവേ ഛാദയന്തി മനോബലാത് 3-23-35

പരിഗ്രഹാഃ പരീതോ ഗൃഹ്ണന്തി ബധ്നന്തീതി പരിഗ്രഹാ വിഷയാ രൂ

പാദയഃ ദോഷപ്രാപ്താ രാഗാദിദോഷേണൈവ കൽപിതാഃ | തഥാ ചാക്ഷപാ
ദാചാര്യപ്രണീതം ന്യായോപബൃംഹിതം സൂത്രം ദോഷനിമിത്തം രൂപാദയോ
വിഷയാഃ സംകൽപകൃതാഃ ഇതി | ബലാത് പൂർവസംസ്കാരബലാത് മന
ശ്ചാദയന്തി | അതോ അത്യന്താവഹിതേന ദോഷാ നിഗ്രാഹ്യാ ഇതി ഭാവഃ |

**ഇന്ദ്രിയഗ്രാമവിഷയേ ചരന്തോ നിഷ്പരിഗ്രഹാഃ
പരിഗ്രഹം ശൂഭം ധർമ്മവിദ്യാലക്ഷണം വിദ്യുഃ 3-23-36**

നനു രൂപാദിദർശനം ദേഹവതാമപരിഹാര്യം തത്കഥം നിഷ്പരിഗ്രഹത്വം
സേത്യതീത്യാശക്യ അഹം-മമേത്യവിദ്യൈവ പരിഗ്രഹോ ന ദർശനമത്രമി
ത്യാഹ ഇന്ദ്രിയേതി | ചർനതോഽപി നിഷ്പരിഗ്രഹാ ഏവ ഭവന്തി മുന്യ ഇതി
ശേഷഃ | ഐന്ദ്രജാലിക്യാം സംപദി തത്ത്വവിദിവ ന സജ്ജത ഇതി ഭാവഃ ||
ശൂഭം വേദബോധിതം ധർമ്മമപി അവിദ്യാലക്ഷണം പരിഗ്രഹം ബന്ധകമേവ
വിദ്യുരതോ നിർദ്വൈദ്യമേവ വിഷ്ണുപദം ശ്രേയ ഇതി ഭാവഃ |

**വിദ്യാലക്ഷണസംയോഗാന മനശ്ചാര്യതേ നൃപ
യദി ചേന്മുനിശബ്ദേന ഗൃഹ്യതേ ബ്രഹ്മവാദിഭിഃ 3-23-37**

വിദ്യേതി | രാഗാദിഭിരിതി ശേഷഃ | കദാ ന ച്ഛാദ്യത ഇത്യത ആഹ സ്യ
ദിതി | ബ്രഹ്മവാദിഭിര്യദി യദാ മുനിശബ്ദേന മുനിത്വപ്രതിപാദകശബ്ദേന
തത്ത്വമസിവാക്യോപദേശേന പ്രണവോപദേശേന വാ ഗൃഹ്യതേനൂഗൃഹ്യതേ
തദാ തദർഥമനനാജ്ഞാതതത്ത്വോ ന രാഗാദിഭിശ്ചാര്യത ഇത്യർഥഃ |

**വേദവിദ്യാവ്രതസ്നാനൈർനിയന്തൈഃ കുരുസത്തമ
ദിവി ലോകാഃ സതാം സ്ഥാനം ലോകാനാം ലോക ഉച്യതേ 3-23-38**

പ്രാസംഗികം വിദ്യാഫലാദികം സമാപ്യ പ്രകൃതം കർമ്മഫലമനുസരതി -
വേദേതി | സതാം ലോകാനാം ജനാനാം സ്ഥാനം യദിവി തദേവ കർമ്മവ്യ
ഖൈർലോക ഇത്യുച്യത ഇത്യർഥഃ | |

**യത്ര ദേവാ ഹവ്യപുഷ്ടാ ന ക്ഷയം യാന്തി ഭാരത
യജമാനശ്ച ഭോഗൈഃ സ്വൈഃ കർമ്മപ്രാപ്തോദിതേ പദേ**

മോദതേ സഹ പത്നീഭിർവിജ്ജരോ വസുധാധിപ 3-23-39

സ്ഥാനമേവ വിശിനഷ്ടി യത്രേത്യർധേന | കർമ്മപ്രാപ്തോദിതേ കർമ്മഭിഃ
പ്രാപ്തേ അധികാരിഭിശ്ച ഭുങ്ക്തൈഃപരമിത്യുദിതേ മോദതേ | |

യജ്ഞാവസാനേ ശൈലേന്ദ്രം ദ്വിജേഭ്യഃ പ്രദദൗ പ്രഭുഃ
ദയയാ സർവഭൂതാനാം നിർമ്മലേനാന്തരാത്മനാ 3-23-40

യജ്ഞേതി | ശൈലം ദിവ്യം ദേഹം പിത്രേയം വാ ഗാന്ധർവം വാ ദൈവം
വാ പ്രജാപത്യം വാ ബ്രാഹ്മണം ച | ഇതി ശ്രുതിപ്രസിദ്ധം കർമ്മഫലഭൂതം ദ്വിജം
ദ്വിജേഭ്യഃ ത്രൈവർണികേഭ്യോ യജമാനേഭ്യഃ പ്രഭുർയജ്ഞഫലദാതാ മഹാവി
ഷ്ണുഃ ദേവാനാം ഭൂതപാലകത്വാദ്യയേതി | |

തം ശൈലം സർവഗാത്രാണി പരസ്പരവിശേഷിണഃ
ന ശേഷുഃ പ്രവിഭാഗാർഥം ഭേദത്തും സർവോദ്യമൈരപി 3-32-41

തം ശൈലമിതി | ശൈലം സർവഗാത്രാണീതി സാമാനാധികരണ്യം വേ
ദാഃ പ്രമാണമിതിവത് | സർവഗാത്രാത്മകക്ഷേത്രരൂപം ശൈലം പരസ്പരവി
ശേഷിണോ ഭേദദ്യുഷ്ടയാ ഭിമോ ബ്രാഹ്മണത്വക്ഷത്രിയത്വാദി-ജാത്യഭിമാനേന
വിശേഷവതഃ ഭേദത്തും ആത്മനോ വ്യതിരേകേണ നിശ്ചയം ന ശേഷുഃ |
സർവോദ്യമൈഃ കൃത്സന്നൈരപി കർമ്മഭിഃ കിമർഥം ഭേദനം പ്രവിഭാഗാർഥം പ്ര
കർഷേണ വിദ്യാദിഭ്യ ആത്യന്തികവ്യതിരേകസ്തദർഥം മോക്ഷാർഥമിത്യർഥഃ
| ക്രതുകോട്യാപി മോക്ഷം ന ലഭ്യത ഇത്യായം |

തതസ്തേ ബ്രാഹ്മണഗണാ നിഷേദുർവസുധാതലേ
ശ്രമേണാഭിഹതാഃ സർവേ വിവർണവദനാ നൃപ 3-23-42

തത ഇതി | ദേവതാഭാവേപ്യുച്യന്തീചഭാവദർശനക്ഷോഭേണ ശ്രാന്താസ്തേ
നിഷേദുഃ വസുധാതലേ പുനഃ സംസാരം പ്രാപുരിത്യർഥഃ | വിവർണവദനാഃ
സ്വർഗേ ഭൃശം ദുഃഖേന |

സുപാർശ്വോ ഗിരിമുഖ്യസ്തു വാഗ്ഭിർമധുരഭാഷിതാ

അബ്രവീത്പ്രണതഃ സർവാഞ്ചിരസാ താൻദ്രിജോത്തമാൻ 3-23-43

സുപാർശ്വ ഇതി | ശോഭനം പാർശ്വോപലക്ഷിതം സാമീപ്യം യസ്യ സ
സുപാർശ്വഃ സദ്ഗുരുഃ ഗിരിമുഖ്യഃ ഗിരതി ഹ വൈ ദ്വിഷന്തം പാപ്മാനം ഇ
തി ശ്രൗതനിർവചനാത് പാപച്ഛേത്തുണാം മുഖ്യഃ സമുലാവിദ്യോച്ഛേദകത്വാത്
| പ്രണതഃ ശാന്തഃ താൻപ്രതി ശിരസാ വേദാന്തവാക്യേന ഓമാപോജ്യോതി
രസോമൃതം ബ്രഹ്മ ഭൂർഭൂവഃ സ്വരോം ഇതി | അനേന വായവ്യാദീനാം
ബ്രഹ്മഭാവപ്രതിപാദകേന അബ്രവീത് |

ന ഹി ശക്യോ ബലാദ്ഭേത്തും യുഷ്മാഭിരസുസങ്ഗിഭിഃ
അപി വർഷശതൈർദിവൈഃ പരസ്പരവിരോധിഭിഃ 3-23-44

ന ഹീതി | അയം ദേഹാഭിമാനശൈലഃ ബലാത് ഹനേന യുക്ത്യാഃ വിനാ
ഭേത്തും ന ഹി ശക്യഃ | തത്ര ഹേതുഃ അസുസങ്ഗിഭിഃ അസുഷു ഇന്ദ്രിയേഷു
സങ്ഗശീലൈഃ ദേഹേന്ദ്രിയാദിഷ്യാത്മധീമദ്ഭിഃ

എകീഭൂതാ യദാ സർവേ ഭവിഷ്യഥ സമാഹിതാഃ
അവിരോധേന യുഗപദ്വിഭജിഷ്യഥ നിർവൃതാഃ 3-23-45

ഭേദേന ഉപായമാഹ - എകീഭൂതാഃ സമാഹിതാഃ സമാധിമന്തൗ യദി സമാധൗ
ഏകാന്ത്യം പ്രാപ്താഃ | അത്ര ഹ്യേതേ സർവ ഏകം ഭവതി ഇതി ശ്രുതിപ്ര
സിദ്ധം ഹി തത് അവിരോധേന സർവഭൂതാഭയദാനേന നിർവൃതാഃ ശാന്താഃ
യദി ഭവിഷ്യഥ തർഹ്യേവൈനം വിഭജിഷ്യഥ | സമാധിരേവ ദേഹാഹംധീഭേദ
ക ഇത്യർഥഃ |

ബലം ഹി രാഗദ്വേഷാഭ്യാം വർധതേ ബ്രഹ്മസത്തമാഃ
വിമുക്തം രാഗദ്വേഷാഭ്യാം ബ്രഹ്മ വർധതി ശാശ്വതം 3-23-46

ബലമിതി | ബലം സ്വഭാവജയസാമർത്ഥ്യം രാഗസ്തത്സഹചരോ ദ്വേഷഃ
താഭ്യാം വർധതേ ച്ഛിദ്യതേ ചൗരാധികസ്യ വ്യഭേദഹ്യകിംചിദ്ഭൂയ ബ്രഹ്മ ബ്ര
ഹ്മനിഷ്ഠാ വർധതി വർധതേ | ആർഷസ്തങ്ഭാവഃ | |

യദാഹം ഭേദയിഷ്യാമി സ്വർഗഭിന്നൈഃ ശിലാശതൈഃ

ധാതുഭിശ്ച വിസർപദ്ഭിഃ ശിഖരൈശ്ചാനുപാതിഭിഃ 3-23-47

യദാഹമിതി | അഹം ഗൃഹാശയൈശ്ചോദ്യമാനഃ ഏനം ശൈലം ഭേദയി
ഷ്യാമി യുഷ്മാൻ ഭേദനേ നിയോക്ഷ്യാമി | തദൈവ ഭേദസ്യഥേതി അധ്യാ
ഹൃത്യ ശ്ലോകദ്വയം യോജ്യം | അഹം ഗുരുഃ ഗൃഹായാം ബുദ്ധൗ ശേരതേ
തേ സംസ്കാരാസ്തൈഃ സ്വർഗാഭിന്നൈഃ സ്വർഗാത് പൃഥഗ്ഭൂതൈഃ ഐഹി
കാമുഷ്മികഭോഗവിരക്തൈഃ അത ഏവ ശിലാശിതൈഃ സ്ഫടികശിലാവദത്യ
ച്ഛ്വേർധാതവോ ദേഹാരംഭകാണി തേജോബന്നാനി തൈസ്തത്കാര്യാണി
വാക്പ്രാണമനാഽസി | അന്നമയം ഹി സൗമ്യ മനഃ ആപോമയഃ പ്രാണസ്തേ
ജോമയീ വാക് - ഇതി ശ്രുതേഃ | തേഷാം വാഗാധീനാം വിസർപണേന
പ്രവൃത്തിലിങ്ഗേനേത്യർഥഃ | ശിഖരൈരിവോച്ഛിതൈരിന്ദ്രിയൈരനുപാതി
ഭിഃ ഖലേ - കപോതന്യായേന തത്ത്വേന പതനശീലൈഃ |

വിശീർഭണൈഃ പാർശ്വവിവരൈർനാഗൈശ്ച ഗലിതൈർഭൂവി
ബഹുഭിർവ്യാലരുപൈശ്ച ചോദ്യമാനോ ഗൃഹാശയൈഃ 3-23-48

പാർശ്വശബ്ദേന സമീപസമാഖ്യാദയസ്താന്യേവ വിവരാണി ചിത്താഹി
പ്രവേശബിലാനി തൈർവിശീർഭണൈഃ തഥാ നാഗൈഃ ശ്വേതസർപതുലൈഃ
ശാസ്ത്രാദിവൃസനൈഃ വ്യാലൈഃ കൃഷ്ണസർപതുലൈഃ കാമാദിവൃസനൈ
ശ്ച വിശീർഭണൈശ്ചോദ്യമാനഃ പ്രേര്യമാണഃ ഏതൈർഗുണൈഃ പ്രീതോ ഗുരുർ
യദാ ദേഹാദ്യധ്യാസമപനിനീഷ്ഠൈരൈവ തന്നാശോ നാനൃഥേത്യർഥഃ

പ്രതിഗൃഹ്യ ച തദ്യാക്യം ശൈലേന്ദ്രസ്യ സുഭാഷിതം
തുഷ്ണീം ബഭൂവുസ്തേ സർവേ തദാ ബ്രാഹ്മണസത്തമാഃ 3-23-49

ഇതി ശ്രീമഹാഭാരതേ ഖിലേഷു ഹരിവംശേ ഭവിഷ്യപർവണി പൗഷ്കരേ
ത്രയോവിംശോഽധ്യായഃ

തുഷ്ണീം ബഭൂവുഃ വൈരാഗ്യാദ്യഭാവാദാത്മനഃ ദേഹാത്പൃഥക്രണവ്യാ
പാരാന്നിവൃത്താ ഇത്യർഥഃ |

ഇതി ശ്രീമഹാഭാരതേ ഹരിവംശേ ഭവിഷ്യപർവണി ടീകായാം ത്രയോവിം
ശതിതമോഽധ്യായഃ

Harivamsha Maha Puranam - Part 3 - Bhavishya Parva

Translated by G. Scaufelberger, scaufel@wanadoo.fr
Proof-read by K S Rmacandran, ramacandran_ksr@yahoo.ca
Malayalam electronic veRsion with Nilakantha commentary by A.
Purushothaman, purushu55@gmail.com
If you find any errors compared to Chitrashala Press edition, send
corrections to A. Harindranath, harindranath_a@yahoo.com